

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

היסטוריה

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.
יש לענות על שלוש שאלות – על שאלה אחת מן הפרק הראשון או מן הפרק השני, על שאלה אחת מן הפרק השלישי, ועל שאלה אחת מאחד הפרקים, לפי בחירת התלמיד.

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{פרק ראשון} \\ \text{א:} \\ \text{פרק שני} \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} - \\ - \\ - \end{array} \quad \begin{array}{l} (33\frac{1}{3} \times 1) \\ 33\frac{1}{3} \\ \text{נקודות} \end{array}$$
$$\begin{array}{l} \text{פרק שלישי} \\ \text{שאלה נוספת לפי בחירת התלמיד} \end{array} \quad \begin{array}{l} - \\ - \end{array} \quad \begin{array}{l} (33\frac{1}{3} \times 1) \\ 33\frac{1}{3} \\ \text{נקודות} \end{array}$$
$$\begin{array}{l} \text{סך הכול} \\ \text{נקודות} \end{array} \quad \begin{array}{l} - \\ 100 \end{array}$$

- ג. חומר עזר מותר בשימוש:
- (1) שני ספרי הלימוד שנעשה בהם שימוש בכיתה (בנושאים לאומיות; בונים מדינה במזרח התיכון).
 - (2) המחברת האישית של התלמיד.
 - (3) כל החומרים שנעשה בהם שימוש בתהליך הלמידה.

- ד. המלצה לחלוקת זמן:
כ־45 דקות לכל שאלה.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: עליך לענות על שאלה אחת מן הפרק הראשון או מן הפרק השני (שאלות 1-4),
על שאלה אחת מן הפרק השלישי (שאלות 5-7), ועל שאלה אחת נוספת לבחירתך. לכל שאלה — $\frac{1}{3}$ נקודות.

פרק ראשון: הציונות — ראשית הדרך

1. הפעילות הציונית של הרצל

א. הקטע שלפניך לקוח מתוך תזכיר שכתב הרצל עבור שר החוץ הבריטי. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

בדרום מזרח הים התיכון יש לאנגליה קניין שבשעה זו אין לו ערך וכמעט אין בו אוכלוסים, והוא רצועת החוף של אל-עריש ושל חצי האי סיני. אם תרשה אנגליה להקים שם מושבה יהודית, תוכל רצועת החוף הזאת להיעשות מקום מקלט, בית מולדת, ליהודים הנדכאים בעולם כולו.

[...]

[הענקת זכויות התיישבות תעניק] כוח משיכה אדיר לעם היהודי משולל הזכויות, המושמץ והאומלל. לא רק מוכי הרעב ממזרח אירופה ילכו לשם משום שימצאו שם עבודה. גם אנשים שיש להם קצת כסף להשקיע ייסדו שם מפעלים ויוכלו לשמוח שם במעשי ידיהם. מרוסיה אף יצטרפו לבאים לשם אנשים עשירים מאוד. כל אלה הן עובדות שאני יודע אותן היטב ושאוכל בחשאי להוכיחן.

בתוך שנים מועטות עשויה האימפריה [הבריטית] להתרחב, בהוסיפה לעצמה עוד מושבה עשירה. [...] בני האדם הם עושרה של כל ארץ, ואנגליה יכולה לכבוש לעצמה בני אדם וזה יהיה כיבוש אדיר.

[...]

יש לפחות עשרה מיליון יהודים בעולם כולו. לא בכל מקום [הם] יהיו רשאים לשאת בפומבי את צבעי דגלה של אנגליה, אך אם במעשה הזה תיעשה למעצמה הפורסת את חסותה על העם היהודי, יישאו כולם את אנגליה בתוך ליבם. כהרף עין אנגליה זוכה בעשרה מיליון נתינים, מוצנעים אך נאמנים, שידם בתחומים מקצועיים רבים בעולם כולו. [...] כל אלה יתייצבו כהרף עין לשירותה של האומה הנדיבה, המביאה [להם] תשועה שזמן כה רב [הם] מייחלים לה.

(מעובד על פי ת' הרצל, **עניין היהודים: ספרי יומן**, ג, מוסד ביאליק והספרייה הציונית, 2001, עמ' 80-82)

הצג על פי הקטע את שני הנימוקים שהביא הרצל כדי לשכנע את הבריטים לתמוך בהתיישבות יהודית באזור אל-עריש.

כיצד אפשר להסביר את עמדתו של הרצל בעניין תוכנית אוגנדה באמצעות דבריו בקטע זה?
(17 נקודות)

ב. הסבר את הקשר בין תוכנית באזל ובין הפעילות המדינית של הרצל.

לדעתך, האם יש לראות בפעילות המדינית של הרצל הישג או כישלון? נמק את תשובתך ובסס אותה על שתי עובדות היסטוריות שאינן מוזכרות בקטע שקראת בסעיף א.

($\frac{1}{3}$ 16 נקודות)

2. העלייה לארץ-ישראל עד מלחמת העולם הראשונה

א. התמונה שלפניך צולמה בחוות מרחביה שבעמק יזרעאל בשנת 1911. עיין בתמונה וענה על השאלה שאחריה.

(צלם לא ידוע. מתוך אתר ויקימדיה קומונס, באמצעות מיזם ביתמונה)

יש הטוענים שרעיון "היהודי החדש" היה רעיון מרכזי בתפיסה הרעיונית של העולים שהגיעו לארץ בשנים 1881–1914. הצג רעיון זה.

הסבר כיצד רעיון "היהודי החדש" בא לידי ביטוי בתמונה. בסס את תשובתך על שני פרטים מן התמונה. (17 נקודות)

ב. לדעתך, באיזו מידה מימשו העולים לארץ-ישראל בשנים 1881–1914 את רעיון "היהודי החדש"? נמק את תשובתך ובסס אותה על שתי עובדות היסטוריות.

מספר הלימוד בנושא "הלאומיות בישראל ובעמים" שממנו למדת, בחר מקור אחד (מילולי או חזותי) העוסק בנושא השמירה העברית. ציין מראה מקום מדויק למקור שבחרת (שם הספר, שם המחבר ומספר העמוד). הסבר כיצד רעיון "היהודי החדש" בא לידי ביטוי במקור שבחרת.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

פרק שני: המאבק על הקמת מדינת ישראל

3. עלייה והתיישבות בשנים שקדמו להקמת המדינה

א. הקטע שלפניך עוסק בהתנהלות הבריטית בפרשת "אקסודוס" ("יציאת אירופה").

קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

[האנגלים] תקפו את ספינת המעפילים בים הפתוח. הם הפעילו נשק וכוחות צבא מאומנים, וקבוצה ראשונה של פולשים נאחזה בספינה. חיילים אנגלים ירו על בחורים, בחורות ונערים, השליכו לעברם פצצות גז מדמיע והיכו אותם באלות. אף על פי שהסיפונים היו מלאים פצועים המשיכו המעפילים להתנגד לפולשים.

הספינה הזקנה נפגעה קשות ובקעים ניבעו בדפנותיה מחמת נגיחותיהן של ספינות הפלדה הבריטיות. בשעה שתיים אחר הצהריים נכנסה "יציאת אירופה" הפגועה לנמל חיפה. המעפילים שרו את "התקווה" ושיר הפלמ"ח, והשמיעו קריאות בוז נגד האנגלים. עתה, חשבו, יועברו לספינות הגירוש ואלו יסיעון לקפריסין.

[...]

אולם בשלב זה חלה במהלך הדברים הצפוי תפנית מפתיעה. שר החוץ ארנסט בוויין החליט לפעול הפעם בצורה קיצונית מזו שהייתה מקובלת בעבר. הוא הורה לספינות הגירוש שלא להעביר את המעפילים לקפריסין, כי אם להחזירם לחוף שממנו הפליגו, כלומר לצרפת!

החלטתם של מעפילי "יציאת אירופה" הייתה נחושה שלא לשוב לאירופה, ושום דבר שבעולם לא היה בכוחו לשנות החלטה זו. [לאחר שחזרו לצרפת] הם עמדו בכל הפיתויים וסירבו לרדת מהאוניות. הבריטים, שנואשו מתקוותם להוריד את נוסעי הספינות בחופי צרפת, החליטו על צעד קיצוני עוד יותר – להחזיר את המעפילים למחנות הפליטים בגרמניה. המעפילים סירבו לרדת בחוף גרמניה והבריטים השתמשו בכוח כדי להורידם. מאות עיתונאים מכל רחבי העולם, שסיקרו את המאורע, הביעו את סלידתם מהפעולה.

[...]

אין ספק שהבריטים נחלו כישלון בפרשה זו. תוכניתם הייתה להחזיר את המעפילים לאירופה במקום להגלותם לקפריסין, ובדרך זו להפחיד ולהרתיע מעפילים נוספים, המצויים עדיין באירופה. כישלונה של תוכנית ההחזרה לאירופה, שנתקלה בביקורת ובבוז ברחבי העולם, אילץ את הבריטים להמשיך בהעברת המעפילים לקפריסין. זאת ועוד, מבחינה יהודית היה לפרשת "יציאת אירופה" הד פוליטי רחב בעולם.

(מעובד על פי מ' נאור, ההעפלה: 1934–1948, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1978, עמ' 102–111)

הסבר מה הייתה החשיבות של פרשת "אקסודוס" לפי דברי החוקר.

לדעתך, האם יש קשר בין ההחלטה של ממשלת בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם ובין פרשת "אקסודוס"? בסס את תשובתך על הקטע ועל עובדה היסטורית אחת שאינה מוזכרת בקטע.

(17 נקודות)

(שים לב: סעיף ב של השאלה בעמוד הבא.)

ב. הקטע שלפניך לקוח מעיתון "דבר". עיתון זה היה מזוהה עם מפלגת פועלי ארץ-ישראל (מפא"י), שבראשה עמד דוד בן גוריון. הקטע התפרסם בעמוד הראשון של העיתון בבוקר שאחרי מבצע עליית י"א הנקודות בנגב. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחרי.

ארץ-ישראל נתברכה אתמול באחד עשר יישובים עבריים חדשים בשממות הנגב. עם שחר פשטו בערבות הנגב אחד עשר מחנות מתיישבים ופניהם מועדות להיאחז בקרקע עברית של הקרן הקיימת לישראל. המחנות נערכו והוכנו לכל הפרטים להיאחזות מהירה ואיתנה בקרקע, לבניין אחד עשר יישובים עבריים אשר יחיו את השממה, ירחיבו את היישוב ויהוו מקלט לאחים בתפוצות. התנופה ההתיישבותית הזו הייתה מלווה מתיחות מיוחדת בשעה שהמפעל הציוני עומד בפני מדיניות המתאמצת להקפיא את היישוב העברי. המתיישבים עשו דרכם ללא הפרעות. [...] המתיישבים נשאו עימם את המטען ההכרחי הראשון. המקומות המיועדים לנקודות היישוב היו מסומנים מראש והוחל מייד בהקמת הנקודות. הוצבו גדרות, אוהלים והוחל בהקמת צריפי מגורים. המתיישבים הביאו עימם כלי עבודה להתחיל מייד בהכשרת הקרקע לעיבוד.

(דבר, 7 באוקטובר 1946)

הסבר כיצד שתיים מן המטרות של מפעל ההתיישבות בארץ-ישראל בשנים 1945–1947 באות לידי ביטוי בקטע. הערך את איכות הקטע כמקור ללימוד נושא מטרות ההתיישבות בשנים אלו. בתשובתך התייחס ליתרון אחד של הקטע ולחיסרון אחד שלו.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

4. מלחמת העצמאות והיווצרות בעיית הפליטים

א. קרא את שני הקטעים שלפניך וענה על השאלה שאחריהם.

קטע א: מתוך הפקודה לביצוע "תכנית ד' " של ההגנה, 10 במרץ 1948

מבוא:

היעד של תוכנית זו הוא השתלטות על שטחה של המדינה העברית והגנה על גבולותיה, כן גם על גושי ההתיישבות והאוכלוסייה העברית שמחוץ לגבולות, נגד אויב סדיר, סדיר-למחצה וזעיר – הפועל מבסיסים אשר מחוץ לשטח המדינה או מבסיסים הנמצאים בתוכה.

המטרות המבצעיות של התוכנית:

1. להתגונן נגד פלישת כוחות סדירים-למחצה וסדירים על ידי:
 - מערכת הגנה קבועה המתבססת על הגנת האזורים – מחד; ועל פעולות חסימה של דרכי הגישה העיקריות של האויב, משטחו לשטח המדינה – מאידך.
 - התקפות נגד, ערוכות מראש, נגד בסיסי ודרכי אספקה של האויב בעומק שטחו – הן בתוך הארץ הן בארצות השכנות.
2. הבטחת חופש תנועה, הן מבחינה צבאית הן מבחינה כלכלית – בתוך שטח המדינה ושל המרכזים היהודיים מחוצה לה על ידי כיבוש והחזקת משלטי מפתח על מספר עורקי תחבורה.
3. למנוע מהאויב את השימוש בבסיסים קדמיים בשטח שלו, על ידי כיבושם והחזקתם.
4. לחץ כלכלי על האויב במטרה לאלצו להפסיק את הפעולות בחלקים מסוימים של הארץ – על ידי הטלת מצור על כמה מעריו.
5. צמצום כושרו של האויב לבצע תקיפות זעירות – על ידי כיבושו והשתלטות על מרכזים מסוימים שלו, בשטח הכפרי ובערים, בתוך גבולות המדינה.
6. להשתלט על השירותים הממשלתיים ונכסיהם אשר בשטח המדינה, ולהבטיח את הפעלתם היעילה של שירותים ציבוריים הכרחיים.

(מעובד על פי 'תכנית ד' – מרץ 1948, מערכות, 263–264, יוני 1978, עמ' 24)

(שים לב: קטע ב והמשך השאלה בעמוד הבא.)

קטע ב: מפקודת מבצע "ברק" להשתלטות על שטחי מישור החוף הדרומי במלחמת העצמאות

המטרה:

לבצע התקפה בקנה מידה גדול על היסוד הערבי הנמצא במרחב הנמצא במרחב יבנה-אשדוד-מג'דל* -

במטרה:

1. לחזק את הבטחת המרחב שלנו ואת דרכי התחבורה, על ידי התקפת מרכזי הפעילות הערבית.
2. לשלול מן האויב בסיס חשוב בעתיד, להקטין את כוחו הקרבי בשטח על ידי יצירת בהלה כללית ושבירת המורל שלו.
3. לשחרר את הלחץ מעל אזור הנגב על ידי התקפת קו החזית הקדמי של האויב, מתוך ראייה מראש של הסכנה העלולה להתגלות בעתיד הקרוב, לעצור את הכנותיו, לבלבל את תוכניותיו.

מודיעין:

- א. בתוך השטח נמצאים שלושה יישובים ערביים גדולים - יבנה, אשדוד, מג'דל, וכמה מרכזים משניים כמו בשיט ובית דראס. האחרונים מגלים פעילות רבה ולחשבונו נרשמו כמה מעשי אכזריות. יש לראות את האויב בשטח כחזק ובעל רוח גבוהה, מאחר שלא סבל עד היום כישלונות ועד היום הזה היה בהתקפה. אפשר להניח כי מכה אשר תונחת על אחד או יותר ממרכזים אלו, תגרום לנדידתם של בני יישובים קטנים יותר בשטח. תוצאה זו אפשרית, בייחוד, בהתחשב עם גל הבהלה שעבר לאחרונה על [ערביי] הארץ.
- ב. בכל אחד מהיישובים הערביים הגדולים יש כ-300-500 לוחמים. בכל אחד מהמרכזים המשניים יש כ-100-200 לוחמים. בכל אחד מהיישובים הקטנים יש כ-50-100 לוחמים.

(מעובד על פי 'פק' מבצע - ברק, מערכות, 263-264, יוני 1978, עמ' 49)

*אשקלון

יש הטוענים כי תוכנית ד' הביאה למפנה חשוב במלחמת העצמאות.

בסס טענה זו באמצעות קטע א ובאמצעות שתי עובדות היסטוריות שאינן מוזכרות בקטעים.

הסבר כיצד בפקודת המבצע של מבצע "ברק" (קטע ב), בא לידי ביטוי ניסיון לממש את תוכנית ד' (קטע א).

(17 נקודות)

(שים לב: סעיף ב של השאלה בעמוד הבא.)

ב. הקטע שלפניך לקוח מכתבה שפורסמה בעיתון הבריטי "אקונומיסט". בקטע זה הכותב מתאר את האווירה בקרב ערביי חיפה סמוך לסיום המנדט הבריטי והקמת מדינת ישראל. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

בימים הבאים פנו השלטונות הישראליים [היהודים] ששלטו בחיפה שליטה מלאה אל כל הערבים וקראו להם להישאר בחיפה, והבטיחו להם כי לא יאונה להם כל רע. לפי מיטב ידיעתי הייתה העצה שנתנו כל התושבים הבריטים, שנשאלו על ידי ידידים ערבים, כי ינהגו בתבונה אם יישארו. גורמים שונים השפיעו על החלטתם לברוח. כמעט אין ספק כי הגורם החזק ביותר היה ההודעות ששידר הוועד הערבי העליון, שקרא לכל הערבים לצאת מחיפה. הובהר להם, כי לאחר שיושלם הפינוי של כל הכוחות הבריטיים, יפלו הצבאות של כל מדינות ערב לארץ־ישראל ויזרקו את היהודים לים. נרמז בבירור כי כל הערבים שיישארו בחיפה ויקבלו את חסותם של היהודים ייחשבו לבוגדים. באותו זמן היה עדיין לערביי ארץ־ישראל אמון מסוים ביכולתה של הליגה הערבית לקיים את ההבטחות שנתנו דובריה.

(אקונומיסט, 2 באוקטובר 1948, מתוך: א' אורן ומ' רגב, 'ברחת הערבים מארץ ישראל ובעיית הפליטים',

אתר הספרייה הווירטואלית, מט"ח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית)

מה אפשר ללמוד מן ההשוואה בין קטע זה ובין אחד משני הקטעים שקראת בסעיף א על היווצרות בעיית הפליטים הפלסטינים במלחמת העצמאות? בסס את תשובתך על קטע זה ועל אחד משני הקטעים שבסעיף א. האם המסקנה שלך מהשוואה זו מתאימה למה שלמדת על היווצרות בעיית הפליטים? נמק את תשובתך ובסס אותה על שתי עובדות היסטוריות שאינן מוזכרות בקטעים.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

פרק שלישי: סוגיות בתולדות מדינת ישראל

שים לב: עליך לענות על שאלה אחת לפחות מן השאלות 5-7.

5. נושא שלא נלמד – הנחלת הלשון העברית

א. הקטע שלפניך לקוח מתוך מאמר מאת החוקר ד"ר צבי צמרת. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחרי.

מבצע הנחלת הלשון

בשנת 1952 הוקמה, ביוזמת [שר החינוך] בן ציון דינור, "מועצה עליונה לתרבות", שהייתה מורכבת מאישי ציבור וחינוך. [...] בין שאר רעיונותיה, גיבשה המועצה הצעה לחוקק את "החוק להנחלת הלשון העברית". כמה מסעיפי ההצעה היו: (א) כל רשות מקומית חייבת לדאוג לכך, שתושבי המקום ידעו עברית, ולמטרה זו עליה לכלול בתקציבה סכומי כסף הדרושים לסיפוק הצרכים בתחום זה. (ב) על הרשות לקיים בתחום שיפוטה שיעורי ערב להוראת הלשון העברית למבוגרים. (ג) השיעורים... יינתנו חינם לחסרי אמצעים. (ד) לא יועסק אדם במשרה ממשלתית, אם לא ידע עברית לאחר תקופת שהות של שישה חודשים בארץ. הצעת החוק נתקלה בהתנגדויות אחדות, רובן של אנשי כלכלה ותקציב, אך היא לא נגנזה. אנשי משרד החינוך הציעו לפתור חלק מן הקשיים הכספיים על ידי ארגון מבצע התנדבות גדול להוראת העברית ברחבי הארץ.

בקיץ 1954 הגיש יוסף שקד, מנהל המחלקה להנחלת הלשון ולהשכלה במשרד החינוך והתרבות, תוכנית "מבצע הנחלת הלשון". מטרת התוכנית הייתה להקנות לכל יהודי מגיל 18 ומעלה את ראשית ידיעת השפה העברית ואת ראשית הידיעה בתרבות ישראל ובידיעת הארץ. ההצעה נדונה בממשלה ואושרה על ידה.

עיקר "מבצע הנחלת הלשון" נערך בשנת 1955. מספר הלומדים בשנת המבצע הגיע לכ-60,000, רובם המוחלט עולים חדשים. גל של התנדבות פשט בארץ ולמעלה מ-3,000 איש התנדבו לפעולות ארגון והוראה. נוצרה אווירה של התעוררות בציבור הרחב, וגופים שונים – מכל התנועות והמפלגות – נחלצו לסייע בהנחלת העברית.

[...]

במקומות יישוב רבים לא חדל "מבצע הנחלת הלשון" עם תום שנת 1955, ופעולת ההתנדבות נמשכה במשך שנים אחדות.

(צ' צמרת, 'עשר שנות חינוך', בתוך: צ' צמרת וח' יבלונקה [עורכים], **העשור הראשון: תש"ח-תשי"ח**, יד יצחק בן צבי, עמ' 133-134)

עיין במודעה שבנספח והסבר כיצד היא מחזקת את דברי החוקר.

הערך את האיכות של המודעה שבנספח כמקור ללימוד נושא הנחלת השפה העברית בשנים הראשונות שלאחר

קום המדינה.

(17 נקודות)

ב. הכרוז שלפניך פורסם בשנת 1913 במהלך "מלחמת השפות". עיין בו וענה על השאלה שאחריו.

גילוי דעת

הקורטורים* של הטכניקום** בברלין החליט, שכל המדעים הכלליים בבית הספר הריאלי ובטכניקום בחיפה לא ילמדו בעברית כי אם בלשון זרה. החלטה זו היא התנקשות בנפש האומה העברית ואנו חושבים אותה לאסון לאומי.

אין אנחנו מתנגדים ללמוד לשון זרה איזו שהיא על בוריה בבתי הספר העבריים בארץ־ישראל, אבל אין הלשון חזרה רשאית לתפוס מקום שפת ההוראה, כשם שאין לה זכות זו בבתי הספר של כל עם ועם.

דור שלם עבד בעד תחיית שפתנו בתור שפת בית הספר ושפת החיים, ואנחנו לא ניתן להעבירו על לשוננו, כשם שלא ניתן שיעבירו על דתנו.

הלשון היא נשמת העם: תחיית שפתנו: היא יסוד הכרחי בתחיית עמנו.

כדי שאחרים יכירו בזכות לשוננו, נחוץ שעם ישראל יגן על שפת ישראל ויביא אותה לידי שלטון גמור בכל בתי הספר בארץ־ישראל.

הלשון העברית שהיא הקשר הטבעי בין כל בני עמנו מחויבת להיות שפת הלימודים בכל בתי הספר שלנו, בין של החרדים ובין של אינם חרדים.

השפה העברית קדושה לנו ואנו נילחם בעדה כאשר נלחמו אבותינו בכל זמן בעד קודשי האומה.

מרכז המורים - דר. י. לוריא

ועד הלשון - א. בן־יהודה

הוועד לחיזוק החינוך העברי בארץ ישראל:

סניף ירושלים - דר. יצחק לוי, דר. יעקב סגל

סניף יפו - מ. דיזנהוף, דר. ח. בוגרשוב

סניף חיפה - ש. פוזנר, דר. א. אורבך

* הוועד המנהל

** טכניון

(על פי אוסף הכרזות והכרזות, הספרייה הלאומית)

הצג שני נימוקים שבאמצעותם כותבי הכרוז מדגישים את החשיבות של השימוש בשפה העברית.

הסבר כיצד השוואה בין דברי החוקר שקראת בסעיף א ובין הכרוז שבסעיף זה יכולה ללמד גם על המשכיות

וגם על שינוי במעמד של השפה העברית.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

6. הגורמים לעליית יהודי ארצות האסלאם

א. הקטע שלפניך לקוח ממכתב שכתב שלמה הלל, שפעל מטעם מדינת ישראל להעלאת יהודי עיראק. המכתב נשלח אל משה שפירא, שר העלייה בממשלה הזמנית של מדינת ישראל, ימים אחדים לאחר הקמתה. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

עם השלב החדש – כניסת ארצות ערב באופן גלוי וסדיר למלחמה... ברצוני להפנות את תשומת הלב לגורל היהודים בארצות אלו. נציגי מדינות ערב הכריזו בהזדמנויות שונות שהם ינקמו ביהודים היושבים בארצם, אם תקום המדינה היהודית. ההדים המגיעים אלינו במשך כל הזמן ובמיוחד בימים האחרונים, הידיעות על פגיעות פה ושם, מאסרים וכו', מעידים שיש סכנה ויש לחשוב שאם נצליח לפגוע בצבאות הפולשים – תיהפך סכנה זו לוודאות מוחלטת, ופעולות הנקם בריכוזים היהודיים במקומות אלה לא תאחרנה לבוא. משום כך הכרחי לראות את בעיית היהודים האלה כקטע מחזיתנו הכללית. הערבים מסתכלים עליהם ומתייחסים אליהם כחלק מאיתנו, ועל ידי כך שאנחנו נתעלם מעובדה זו – לא נמתיק את גורלם.

(מעובד על פי ש' הלל, רוח קדים, עידנים וההוצאה לאור – משרד הביטחון, 1985, עמ' 145–146)

בקטע שקראת יש גם עובדות היסטוריות וגם דעות של הכותב.

הבא מן הקטע ציטוט אחד המבטא עובדה היסטורית וציטוט אחד המבטא דעה של הכותב. הסבר את חשיבות הדעה שציטטת ללימוד נושא עליית היהודים מארצות האסלאם.

(17 נקודות)

(שים לב: סעיף ב של השאלה בעמוד הבא.)

ב.

הקטע שלפניך לקוח ממאמר של החוקרת דפנה צמחוני על הגורמים לעליית יהודי עיראק בשנים שלאחר הקמת מדינת ישראל. קרא את הקטע וענה על השאלה שאחריו.

תודעה ציונית הייתה גורם לעלייתם של צעירים חברי התנועה הציונית ומקורבים לה, אך מספרם היה מצומצם. בקרב קבוצה אחרת בקהילה, מבוגרים על פי רוב, עוררה הקמת מדינת ישראל תחושה של התגשמות הנבואה לגאולה, תחושה שהביאה לעלייתם.

[...]

האפלויות והרדיפות שהפכו מדיניות רשמית של ממשלת עיראק, יצרו אצל רבים תחושת ייאוש וניכור שרישומה היה חריף במיוחד לאור שגשוגם בשנים קודמות, תחושה שהביאה רבים להכרה שאין להם עתיד בעיראק, ושלאור הנסיבות ישראל היא מקלטם היחיד. הקמת מדינת ישראל כמוקד זהות יהודית תוך מצב מלחמה עם מדינות ערב ועיראק בכללן העמידה בהכרח יהודים רבים לפני הבחירה בין יהודיות לערביות. במציאות של עיראק באותה תקופה לא היה מנוס מזהוי יהודיות עם תחייה לאומית יהודית, כלומר ציונות.

(מעובד על פי ד' צמחוני, 'מדוע עלו רוב יהודי עיראק לישראל במבצע עזרא ונחמיה',

עיונים בתקומת ישראל, 1 (1991), עמ' 401-402)

נסח שאלת הרחבה אחת העוסקת בגורמים לעליית יהודי ארצות האסלאם לישראל, שלדעתך חשוב לשאול בעקבות קריאת הקטע. אין לכתוב שאלה שכבר כתובה בשאלון זה או בספר הלימוד. הסבר את החשיבות של השאלה שניסחת ללימוד נושא עליית היהודים מארצות האסלאם. בסס את הסברך על עובדה היסטורית אחת שאינה מוזכרת בקטע.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

7. העלייה הגדולה

א. קרא את שני הקטעים שלפניך וענה על השאלה שאחריהם.

קטע א – מתוך מאמר המערכת של העיתון היומי "הצופה"

ראש מחלקת העלייה אמר שעליית שלושים אלף יהודים בשנה הבאה תעלה מאה מיליון לירות. יהדות אמריקה חייבת לספק סכומים אלה. אבל גם היישוב צריך להיות מוכן לסייע סיוע רב־פנים בקליטתם המשקית והחברתית של העולים. בראש וראשונה תיפסק הקטגוריה [ההשמצה] על העלייה בכלל ועל יהודי צפון אפריקה בפרט. משטר בעל אחריות חברתית – כוחו רב להפסיק את ההטפה של חוגים מסוימים נגד שבטי ישראל. [...] היישוב יקרא לתרום את תרומתו למפעלי הקליטה בהדרכה מקצועית, בהוראה לילדים, בעזרה סוציאלית, ביצירת אקלים של אחווה יהודית סביב העולים החדשים. ירגישו [העולים] עם בואם שחזרו הביתה והיישוב הוותיק מוכן ומזומן להקל עליהם ככל האפשר את חבלי ההשתרשות בארץ.

(מעובד על פי הצפה, 5 בספטמבר 1954)

קטע ב – מתוך מאמר שפורסם בעיתון "הבקר"

עלייה זו הובאה בלי בחירה של אנשים; מקום נרחב ניתן בה לכל מוכי גורל: זקנים תשושים, חולים כרוניים, נכים ומקרים סוציאליים אחרים, וכמו כן לאנשים כאלה, שאם כי בריאים הם בגופם, אינם מתאימים לארץ זו ולתנאי חייה בזמנים אלה. אנשים מחוסרי רצון לעבוד ומחוסרי הבנה וסבלנות כדי להתגבר על התנאים ההכרחיים כאן. הבאת רבבות, אם לא מאות אלפים של אנשים מסוג בלתי מתאים לארץ, לא הוסיפה כוחות למדינה, לא גרמה תועלת ליישוב, לא נתנה תקווה טובה יותר לעתיד, וגם לא היטיבה לעשות לאנשים עצמם, שבמקרים רבים מאוד הם אומללים כאן ומרי נפש הרבה יותר משהיו פעם, שם בין שכניהם.

(מעובד על פי ש' אושיסקין, 'על בעיות העלייה', הבקר, 16 בנובמבר 1951)

הצג את העמדה, שבאה לידי ביטוי בכל אחד משני הקטעים, כלפי העולים שהגיעו ארצה בתקופת העלייה הגדולה. בחר באחד מן הקטעים והסבר כיצד הוא יכול לחזק אחת מן העמדות בוויכוח על העלייה המבוקרת. (17 נקודות)

ב. יש הטוענים שהמימוש של תפיסת כור ההיתוך גרם לקושי בקליטת העלייה הגדולה אך גם סייע לה.

הסבר טענה זו באמצעות שתי עובדות היסטוריות שאינן מוזכרות בקטעים שקראת בסעיף א. לדעתך, האם יש לראות בקליטת העלייה הגדולה בשנים שלאחר הקמת המדינה הצלחה או כישלון? נמק את תשובתך.

($16\frac{1}{3}$ נקודות)

בהצלחה!

נספח

לשאלה 5

עיריית תל-אביב-יפו

מודעה עירונית מס' 7

אל כל אזרחי העיר העברית הראשונה!

משרד החנוך והתרבות הכריז על

מפעל התנדבות להנחלת לשון עברית

בכדי לבער את הבורות הלשונית מהארץ.

לצערנו, בשנה היו לקיום מדינת ישראל, מתהלכים עדיין אלפי אזרחים, עולים חדשים וגם ותיקים, נטולי לשון הארץ ומפולגי שפה. בורות זו חרפה בה לעם-הספר ולהתערות תושביה החדשים בתוכה.

המחלקה לחנוך ולתרבות של העירייה פיתחה (בסיועה של המחלקה להנחלת הלשון במשרד החנוך והתרבות) רשת ענפה של אולפנים ואולפניות בכל רחבי העיר לתועלת אלפי תלמידים מבוגרים. אולם ישנם עוד אלפים מבין תושבי עירנו המפוזרים בקצות הכרך שאינם מגיעים לכתות הסדירות ועלינו למצאם בביתם הם ולהניעם להשתלב בין הלומדים.

הנני קורא לתושבי עירנו, יודעי לשון עברית ואוהבי ישראל, להחלק למבצע ההתנדבות לבעור הבורות הן ע"י בקורי בית לצרכי הסברה והרשמה והן לפעולות הוראה, בהתאם לצורך. מאות רבות של מתנדבים פועלים כבר כיום למען מטרה תרבותית-לאומית חשובה זו.

יהפכו המאות לאלפים, לכבוד העושים ולתפארת העיר!

חיים לבנון
ראש העיריה

16065
12.2.59
ל' בשבט תשי"ט 8.2.59

על המתנדבים לפנות בסלפון או בכתב אל המחלקה לחנוך ולתרבות של עיריית תל-אביב-יפו, אל מר פישמן, מרכז המבצע.